

PROFESORI ȘI BURSIERI AI ȘCOLII ROMÂNE DE LA ROMA ÎN EPOCA INTERBELICĂ*

Keywords: *Romanian Academy, universities, the Romanian School in Rome, the Romanian School in Paris, superior education, academic migration, scholarships.*

Cuvinte cheie: *Academia Română – Universitatea – Școala Română din Roma – Școala Română de la Paris – învățământ superior – migrație academică – burse.*

Momentul însemnat petrecut în deschiderea culturală spre Europa a României întregite în debutul deceniului trei al secolului XX, prin inaugurarea Școlilor Române în capitalele Franței și Italiei, drept consecință a inițiativei unor personalități marcante precum Nicolae Iorga și Vasile Pârvan, a fost consemnat și discutat în literatura de specialitate¹ tratând despre rețeaua de cultură românească în străinătate și formarea elitei sale științifice în mari focare ale civilizației continentale.

Evoluția României în intervalul abordat a impus necesara sa racordare în palier cultural-spiritual la marile curente și orientări europene, prin înființarea și activitatea unor instituții de profil novator, cu menirea de a se integra efortului de recuperare în extins areal informațional și formațional. Bursierii incluși astfel fazei de documentare în arhive și biblioteci, contribuiau efectiv la validarea menționatei intenții, fapt care incumba un sistem de solide date în difuzarea, la reîntoarcerea lor în țară, a valorilor occidentale asimilate, îndeosebi în centre de sorginte latină.

Un asemenea context prielnic a motivat alegerea făcută cu privire la reprezentativitatea Parisului și Romei în planul multiplelor interferențe civilizatorice. Capitala Italiei se impunea în peisajul științific intern și extern al epocii interbelice printr-o complexitate de cauze obiective și subiective, relevată de existența și acțiunea unor așezăminte de tradiție în spațiu și timp (Școlile franceză, engleză, americană etc.), de arhive, biblioteci, galerii de artă și monumentale vestigii patrimoniale ale lumii romane, prin specialiști, autohtoni și străini, ai învățământului universitar local și național, care au conlucrat la extinderea spiritului interpretativ privind valorile culturii trecute și prezente, dincolo de fruntariile Peninsulei. Generații de tineri studioși provenite din

* Versiunea în italiană a apărut în *Anuarul Institutului Italo-Român de Studii Istorice*, 3 (2006), 2008, p. 141-158.

¹ George Lăzărescu, *Prezențe românești în Italia*, București, 1995; Idem, *Școala Română din Roma*, București, 1996, 2002; Ioan Ungureanu, *Școala Română din Roma și unele probleme ale slujitorilor ei reieșite din corespondență*, în *Carpica*, 26, 1997, nr. 1, p. 282-299; Veronica Turcuș, *Le Role des bibliographies italo-roumaines dans les recherches des liens culturels-historiques entre les Roumains et les Italiens*, în *Transylvanian Review*, 7, 1998, nr. 1, p. 96-103; Idem, *Alexandru Marcu și cultura italiană în România interbelică. Profil bio-bibliografic*, Cluj-Napoca, 1999; Idem, *Contribuții la istoria raporturilor culturale româno-italiene în perioada interbelică*, Alexandru Marcu și Școala Română din Roma, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, 46, 2001, nr. 1-2, p. 177-195; Dinu Adameșteanu, *L'Accademia di Romania (Scuola Romana di Roma) la fine dell'attività scientifica (1945)*, în *Ephemeris Dacoroman*, 11, 2000, p. 17-19 [EDR]; Alexandru Barnea, *Identités et l'histoire récente entre Bucarest et Rome*, în *Annuario*, 4, 2002, p. 234-242; Ion Bulei, Carmen Burcea, *La cultura romana in Italia fra le due guerre le istituzioni*, în *Romania e România, lingua e cultura romana di fronte all'Occidente*, Udine, 2003, p. 291-311; Nicolae Edroiu, *Il contributo della Scuola Romana di Roma alla formazione di scuole storiche in Romania*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 42, 2003, nr. 1-4, p. 235-239; Veronica Turcuș, *Alexandru Marcu (1894-1955). Viața și opera*, București, 2004; Carmen Burcea, *Diplomație culturală. Prezențe românești în Italia interbelică*, București, 2005; Veronica Turcuș, *G. G. Mateescu (1892-1929), director al Școlii Române din Roma. Viața și opera*, București, 2008.

multe țări au cercetat diverse domenii specifice: arhitectura, arheologia, filologia, pictura, sculptura, religia etc., beneficiind de atmosfera creatoare existentă ca un act reflex demonstrat de seria de organisme științifice și suita de savanți cuprinși în academii, universități, instituții, cu menirea să redescopere elemente componente ale civilizației europene, valorificate prin sângele de durată a pleiadei de cercetători formați și informați la Roma.

Capitala Italiei încetățenise vreme îndelungată tradiția unei riguroase și susținute activități științifice. Posibilitățile de studiu se vedeau infinite prin valorizarea arhivelor și a bibliotecilor, deținătoare de bogate și inedite materiale documentare, prin frumusețile naturale zonei aferente, cu un interes aparte pentru arheologi și artiști, care aflau, astfel, prototipuri ale artei și culturii latine, deprinse prin excursii de studii efectuate fie în arealul strict limitat urbei, fie în cuprinsul întregii țări, preponderent la Pompei și în Sicilia.

Între nenumăratele institute de profil existente la Roma în debutul anilor '20 interbelici a figurat și Școala Română, cu menirea asumată, potrivit regulamentului de înființare², de a contribui la întărirea raporturilor culturale reciproce și a oferi posibilități speciale de perfecționare pentru mulți „tineri învățați și artiști”, în variate domenii: limbă și literatură, clasică și modernă, istorie, arte plastice etc., în regim de internat academic, cu disciplină strictă individuală și socială, atât morală cât și științifică.

Conform paragrafelor referitoare la organizarea sa internă, scopul urmărit consta atât în augmentarea cercetării arheologice în areal restrâns și extins din țările mediteraneene, cât și în stabilirea unor relații mutuale cu instituții similare din Capitală (americană, austriacă, belgiană, engleză, franceză, germană, olandeză, spaniolă etc.). Cele două secții, fondate la minimă distanță în timp (1922, 1924), devenite ulterior trei, în 1925 (istorico-arheologică, filologico-literară, artistică), trebuiau să conducă la dezvoltarea unor profesii, minim cunoscute ori exercitate în patria de origine a bursierilor. Inițial era vizată formarea de specialiști în domeniul arheologiei romane și istoriei artelor, de cercetători care să abordeze confluențele istorice dintre regatele Peninsulei italiice și Țările Române în evul mediu și epoca modernă, prin studii aprofundate la Roma, Vatican ori în alte localități, precum Florența, Genova, Livorno, Pisa, Venetia etc. Un rol esențial în activitatea de diriguire a muncii științifice, prin stabilirea temelor de plan, a călătoriilor de documentare, excursiilor arheologice și istorico-artistice la monumente din Roma și împrejurimi ori din întreaga Italie (Neapole, Siena, Sicilia etc.), revenea directorului instituției.

Segmentul privitor la membrii Școlii certifica modalitatea lor de recrutare, prin recomandare, pentru secțiile istorico-arheologică și filologico-literară, și prin concurs, pentru cea artistică (arheologi/arhitecți-restauratori de monumente și pictori/sculptori). Propunerile celor mai distinși doi licențiați ori doctori în specialitate, făcute de cele patru Facultăți de Litere a Universităților din București, Cernăuți, Cluj, Iași, aveau loc în luna iunie, pe baza ofertei de lucrări personale cu caracter original, înfățișată de candidați și examinată de comisia de resort, care proceda la enunțarea calificativului îndreptățind calitatea de bursier pe durata unui singur an, la început, pentru ca, mai apoi, să se generalizeze practica admisă a prelungirii stagiului la doi ani. Cei reușiți aveau obligația să-și documenteze activitatea prin memorii trimestriale și lucrări anuale, publicate în cele două periodice proprii („Ephemeris Dacoromana” I/1923- și „Diplomatarium Italicum” I/1925-). Tinerii studioși mai erau datori să conferențeze în cadrul și în afara Școlii („cameratele” organizate cu invitații străini, ca și expozițiile de artă vernisate), în legătură cu anumite chestiuni specifice, cercetate sub directă îndrumare a secretarului științific, cele mai meritorii abordări fiind tipărite ulterior în revistele menționate. Biblioteca, cu specific inițial de „romanism oriental”, găzduită până în anul 1933, în sediul provizoriu de pe Via del Cavaliere 11, a deținut un loc esențial în formarea cultural-științifică a generațiilor de bursieri, prin fondurile sale de cărți și periodice, sporite continuu în

² Vezi în *Monitorul Oficial*, nr. 105, 13 august 1921, p. 4150-4152.

urma donațiilor survenite din partea unor organisme publice sau private, interne ori externe capitalei Italiei. Controlul moral-științific al Academiei Române era dublat material de subvențiile bugetare ale ministerelor de resort (artă, externe, instrucție publică), care asigurau cuantumul burselor și finanțarea veniturilor reclamate de existența și acțiunea Școlii Române de la Roma.³

Instituția de cultură diriguia succesiv, în cursul deceniului trei interbelic, de profesorii V. Pârvan (1921-1927), George G. Mateescu (1927-1929) și Emil Panaitescu (1929-1940), a avut o evoluție sinuoasă din motive obiective, reflectată îndeosebi de rapoartele elaborate în urma vizitei întreprinse de Ioan Bianu (1927), ori de cele redactate cu privire la situația ei anuală. Segmentele dedicate activității științifice relevau tocmai simpatia și sprijinul constant survenite din partea savanților italieni și a învățaților străini din Roma, care au cooperat cu membrii Școlii Române și au ținut prelegeri, îndeosebi cu menire introductivă, pentru a face mai perceptibil locul și rolul monumentelor și săpăturilor arheologice în înțelegerea rostului așezământului, în descifrarea și revendicarea descendenței latine a poporului român. Se confirma acum importanța reuniunilor științifice-artistice în extinderea relațiilor cu așezămintele similare, dar și efortul individual al fiecărui tânăr studios în parte, certificat prin contribuția sa în varii domenii: filologie, istorie, artă etc.⁴

Epoca directoratului savantului arheolog, istoric al antichității și filosof al istoriei, V. Pârvan (1882-1927), deopotrivă cunoscut și apreciat în lumea academică din țară și străinătate, a însemnat conexiunea seriilor de membri ai Școlii Române de la Roma, cu mecanismul vieții științifice din capitala Italiei și întreaga Peninsulă. Fost bursier și cercetător vreme îndelungată în centre reprezentative ale continentului, V. Pârvan a reușit să fructifice relațiile sale de specialitate și să impulsioneze astfel contribuția unor figuri marcante în palier local/național și internațional, la evoluția profesională a stipendiaților instituției în cei dintâi ani de funcționare. Raporturile sale cu conducătorii așezămintelor similare (americană, engleză, franceză) pentru frecventarea bibliotecilor și studierea colecțiilor, cu profesorii de la Universitățile din Roma sau de pe cuprinsul țării, cu specialiștii arheologi italieni ori străini, dezvoltate și în calitatea deținută de titular al unor societăți de profil,⁵ au condus gradat la extinderea calitativ-cantitativă a evantaiului de conferințe, dezbateri, prelegeri, excursii de informare la diferite șantiere arheologice, canalizate într-un bine definit scop informativ și formativ. Foști elevi și actuali emuli ai cărturarului, sprijiniți eficient în propria lor afirmare profesională: Șt. Bezdechi, Al. Busuioceanu, G. Călinescu, Hortensia și Vladimir Dumitrescu, Gr. Florescu, S. Lambrino, G. G. Mateescu, P. Nicorescu, Al. Marcu, Em. Panaitescu, D. Popescu, Gh. Ștefan, Ecaterina și Radu Vulpe etc.,⁶ au beneficiat de dialogul științific necesar în urma contactului intermediat cu personalități de vază ale timpului: C. Ricci, istoric de artă, director general al antichităților și artelor frumoase din Italia, dar și al Institutului arheologic italian; R. Paribeni, arheolog și istoric al antichității, diriguitorul muzeului național al Termelor și conducătorul săpăturilor arheologice din Roma, care a promis și încurajat practica pe teren; L. Mariani, titularul Catedrei de arheologie de la Universitatea din capitala Italiei și șef al muzeului Capitoliului, împreună cu asistentul său, arheologul G. Lugli, devenit între timp secretar al Școlii Române (1922-1931); G. Q. Giglioli, directorul muzeului național de la Valle Giulia, care a dispus oferta pentru bibliotecă, diapozitive și fotografii pe seama membrilor; ori alți specialiști arheologi, istorici ai antichității ori de artă, precum: L. Antonelli, A. Bartoli, A. Bertini, G. Boni, M. del Corte, G. Calza, G. Cardinali, E. Pais, G. Pinza, E. G. Rizo, G. de Sanctis etc. Nu poate fi omis nici aportul liderilor altor reputeate Școli vecine: E. Male (franceză), Th.

³ Idem, vezi capitolele II, III și VI, p. 1451, 1452; Arhivele Naționale, fond Ministerul Instrucțiunii, nr. 874, f. 93; București, 9 septembrie 1940.

⁴ "Analele Academiei Române", 50 (1929-1930), București, 1930, p. 56-58: ședința publică din 17 ianuarie 1930. [AAR]; vezi și în "Buletinul Asociației Academice "V. Pârvan" a foștilor membri ai Școalei Române din Roma", 5, 1932-1933, p. 9-13. [BAAVP]

⁵ Vasile Pârvan. *Correspondență și acte*, București, 1973, p. 224, 226, 237, 238, 248, 256, 265-266.

⁶ Idem, p. 431.

Ashby (engleză), D. Curtis (americană), W. Amelung (Institutul arheologic german) sau alții: J. Carcopino, L. Curtius, A. Munoz, F. Tenney etc. Insistențele depuse la Vatican au condus în final la obținerea sprijinului oportun în extinderea cercetării istorice în arhive, biblioteci și muzee dependente de existența Sfântului Scaun. Astfel că, seria de cursuri inițiată treptat de V. Pârvan în debutul anilor '20, între altele, pe subiectul originii artei italice, a fost augmentată calitativ de conferințele tematice expuse în februarie 1924 (G. Cardinali, R. Paribeni, E. Pais) și februarie-martie 1925 (G. Giglioli, E. Pais, A. Strong, F. Tenney, A. Venturi). Cu îndreptățit temei recunoștea mulți dintre foștii săi studenți și doctoranzi, admiratori și prieteni, cu toții bursieri, faptul de devoțiune profesională și dăruire umană a dascălului, în a-și ajuta discipolii în studiul de doi ani efectuat în mediul roman/italian, constituit din monumente, muzee, biblioteci, arhive, instituții de cultură și civilizație etc.⁷

Următorii conducători ai destinelor Școlii Române din capitala Italiei au continuat și amplificat truda ilustrului lor antecesor, într-o dublă calitate conștient asumată: de învățăcei și colaboratori, în diverse specialități și sub directa sa îndrumare, dar și de stipendiați ai instituției de la Roma, orientați efectiv și afectiv de același pomenit magistru.

Astfel, G. G. Mateescu (1892-1929) și-a făcut studiile universitare la București, a elaborat un strălucit doctorat sub conducerea lui V. Pârvan, a conlucrat cu acesta în cercetările pe teren efectuate în Dobrogea și Banat, specializându-se în antichități clasice și epigrafie. Fost bursier al Școlii (1923/1925), a devenit docent și apoi conferențiar la Facultatea de Litere a Universității din Cluj, pentru a fi desemnat ulterior, datorită contribuțiilor sale de profil, apreciate în plan european, drept succesor al maestrului său la conducerea organismului din capitala Italiei. A fost un activ membru al unor societăți științifice din Peninsula, preluând și amplificând tradiția predecesorului, colaborând la elaborarea unor monumentale volume în epocă, binevenit prilej de a extinde legăturile create de V. Pârvan în cercurile istoriografice interne și externe țării găzduitoare, angrenând, astfel, contribuția altor notabile personalități în activitatea specifică lăcașului de cultură dirigit între anii 1927-1929: A. Bernier, M. Duruy, J. Kubitschek, F. Ribezzo, G. De Sanctis, G. Seure etc.⁸

Em. Panaitescu (1885-1958) și-a finalizat pregătirea de specialitate, începută în străinătate, la București, sub oblăduirea aceleiași V. Pârvan, al cărui fidel elev și continuator a fost atât la Cluj, în calitate de titular al Catedrei de istorie antică și director al Institutului de studii clasice, cât și la Roma, drept urmaș al regretatului G. G. Mateescu la direcția Școlii Române (1929-1940), al cărei bursier fusese între anii 1923/1924. Arheolog și istoric al antichității, a elaborat contribuții notabile în plan conceptual metodologic privind cercetarea arheologică în Transilvania, daco-geți, provincia și imperiul, Columna lui Traian și cheștiunea românilor din Istria.⁹

Un prim segment, orientativ stabilit și certificat printr-un total estimat la 34 persoane, este recompus acum pe baza unor surse editate, în schema aleatoriu sugerată,¹⁰ tocmai în ideea de a ilustra anumite repere specifice menirii asumate de către stipendiații instituției pe traseul anilor '20 interbelici.

⁷ Vezi în Emil Panaitescu, *Vasile Pârvan*, Roma, 1930; Alexandru Busuioceanu, *Vasile Pârvan, gânditorul*, București, 1933; *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934; au mai evocat în scris persoana și personalitatea sa următorii membrii: D. Berciu, E. Condurachi, Hortensia și Vladimir Dumitrescu, B. Mițea, Șt. Pascu, D. M. Pippidi, I. I. Russu, Gh. Ștefan, Ecaterina și Radu Vulpe, în calitate de editori ai operei sale.

⁸ Ion Clopoțel, în *Societatea de Măine*, 5, 1928, nr. 2, p. 42-43; Omagiu, în *Idem*, 6, 1929, nr. 11, p. 186-190; Ioachim Crăciun, *Activitatea științifică la Universitatea Regele Ferdinand I din Cluj în primul deceniu, 1920-1930*, Cluj, 1936, p. 201; *Clujeni ai secolului 20. Dicționar esențial*, Cluj-Napoca, 2000, p. 196.

⁹ Vasile Christescu, *Cine conduce Școala Română din Roma?*, București, 1937, p. 26-33; I. Crăciun, *op.cit.*, p. 198-199; *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 249-250; Clujeni... *op.cit.*, p. 240.

¹⁰ Ani de studii; Nume, prenume, date cronologice; Instituția susținătoare; Titlu științific; Domeniu concret; Validare practică; vezi referințe în: *BAAVP*, 13-15, 1940-1943, p. 3-47; *Bibliografia istorică a României*, vol. I, IV-XII/1-2 (1944-2008), București, 1970-2010; *Enciclopedia...op.cit.*; G. Lăzărescu, *op.cit.*, p. 135-136, 192-196; precum și felurite dicționare și enciclopedii de personalități, publicate recent.

1922/1924: *Marcu, Alexandru* (1894-1955), București, dr., filologie/literatură-istorie, Universitatea București; *Mateescu, Gheorghe C.* (1892-1929), Cluj, docent, arheologie-istorie, Univ. Cluj; *Nicorescu, Paul* (1890-1964), Iași, prof., arh.-ist., Univ. Iași; *Panaiteescu, Emil* (1885-1958), Cluj, prof., arh.-ist., Univ. Cluj; 1924/1925: *Bezdechi, Ștefan* (1888-1958), Cluj, prof., fil.-lit., Univ. Cluj; *Busuiocanu, Alexandru* (1895-1961), București, arte plastice/istoria artei, Univ. București; *Isopescu, Claudiu* (1894-1956), Cernăuți, fil.-lit., Univ. Roma; 1924/1926: *Florescu, Grigore* (1892-1960), București, arh.-ist., Univ. București; *Vasilii, Virginia* (1898-1975), Iași, arh.-ist., Univ. București; *Vulpe-Dunăreanu, Ecaterina* (1901-?), București, arh.-ist., Școala Superioară de Arte Frumoase, Iași; *Vulpe, Radu* (1899-1982), București, arh.-ist., Univ. Iași; 1925/1926: *Balmuş, Constantin* (1898-1957), Iași, dr., fil.-lit., Univ. Iași; *Florescu, Grigore*; 1925/1927: *Buta, Nicolae* (1887-1968), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; *Călinescu, George* (1889-1965), București, fil.-ist., Univ. Iași; *Daicoviciu, Constantin* (1898-1973), Cluj, arh.-ist., Univ. Cluj; *Grămadă, Nicolae* (1892-1961), Cernăuți, dr., fil.-ist., Univ. Iași; *Popescu, Ion Anton* (-?-), București, ist. art., arhitect, București; *Teodoru, Horia* (1894-1976), Paris, ist. art., arhitect, București; 1926/1928: *Doboși, Alexandru* (1899-1951), Cluj, fil.-ist., profesor, Cluj; *Dumitrescu, Hortensia* (1901-1982), București, arh.-ist., Muzeul Național de Antichități, București; *Dumitrescu, Vladimir* (1902-1991), București, arh.-ist., Muz. Naț. Antic.; *Mesrobianu, Anton* (-?-), Iași, fil.-ist., prof., Iași; *Moga, Ioan* (1902-1950), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; *Radu, Constantin* (-?-), București, fil.-ist., prof., Focșani; *Ștefan, Gheorghe* (1899-1980), București, arh.-ist., Muz. Naț. Antic.; *Zoppa, Constantin* (-?-), Cernăuți, arh.-ist., prof., Cernăuți; 1927/1929: *Balș, Ștefan* (1902-?), București, ist. art., arhitect, București; *Pașca, Ștefan* (1901-1957), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; 1929/1931: *Anițescu, Grigore* (-?-), Iași, fil.-ist., Univ. Iași; *Chelsoi-Cristea, Maria* (1909-?), București, art. pl., pictor, București; *Costescu, Emanoil* (-?-), București, ist. art., arhitect, București; *Găzdaru, Dumitru* (1897-1991), Iași, dr., fil.-ist., Univ. Iași; *Găzdaru, Maria* (-?-), Iași, fil.-ist., prof., Iași; înainte de 1930/1931: *Diculescu, Leon* (-?-), București, fil.-ist., prof., Predeal.

Pe întreaga durată a deceniului patru interbelic, capitala Italiei surprindea plăcut gândul și fapta tinerilor aflați la specializare, prin cadrul adecvat perfecționării lor profesionale, conturat de însăși patrimoniul arhitectonic roman, de instituțiile culturale existente (academii și universități), de rețeaua de arhive, biblioteci, expoziții, galerii de artă, în conjugare cu suita de școli străine și mănunchiul de profesori-specialiști în variate domenii. Îngemănând fructuos factorii tradiție și inovație, prin ceea ce interpretau și concretizau în planul cercetărilor proprii, bursierii români se simțeau benefic afectați în devenirea lor științifică, de valorile cultural-civilizatorice percepute vizual și asimilate hermeneutic, într-un propice context de informare și formare în cadrul Școlii Române. Cu toții beneficiau de un identic program de studii, elaborat metodic, marcat de frecvența liberă la cursuri și seminarii, pregătirea teoretică și practică fiind legic urmată de redactarea obligatorie a două lucrări, de excursiile documentare în perimetrul Romei și provincie, dar și de conferințele necesare de audiat ori susținut la reuniunile desfășurate în cadrul instituției. Modalitățile clasice de contact cu publicul studios din interiorul/exteriorul capitalei Italiei (articolele publicate în „Ephemeris Dacoromana” și „Diplomatarium Italicum”, prelegerele, expozițiile etc.) au suportat modificări calitative prin inserția semnificativ contributivă a grupului sporit de specialiști italieni și străini, mulți dintre ei binecunoscuți deja: Th. Ashby, F. Cumont, L. Curtius, E. Male, A. Munoz, dar și alții, precum A. Gerkan, subdirectorul Institutului arheologic german, J. Richmond, conducătorul Școlii engleze, E. Strong etc. Reuniunile comune au abordat chestiuni legate de antichități italice și topografie romană, de anumite descoperiri arheologice (A. Mezulli la Salerno), (E. Iosi la San Sebastian), edificii antice la Largo Argentina (M. Longo), Mercati Traiani (C. Ricci – A. Collini), restaurarea modernă de vechi monumente (M. del Corte la Pompei), interferențe spirituale româno-italiene (C. Isopescu, Al. Marcu, R. Ortiz, Al. Tzigara-Samurçș) ori chiar dezbaterea participării unor membri la congrese de

specialitate (D. Bodin, N. Corivan, Bologna, 1935, și T. Onciulescu, Venezia, 1936), sub conducerea unor versați dascăli îndrumători (C. M. Val Cismone, A. Ghisalberti etc.).¹¹

Intervalul temporal menționat apăsă elocvent creionat în rapoartele de activitate înaintate periodic Academiei Române de către directorul Em. Panaitescu. Partea științifică includea date relevante despre existența celor două reviste proprii, programul comun realizat de toți stipendiații, excursiile de lucru organizate în colaborare cu multe nume de rezonanță: A. Bartoli, G. Calza, A. Colini, M. del Corte, G. Q. Giglioli, E. Iosi, M. Langhi, A. Maiuri, O. Mengarelli, C. Ricci etc., prelegerile și ilustrațiile de monumente sau săpături, cu invitați de marcă, precum A. Hudson, T. Ashby, reuniunile de specialitate („camerate”), urmate de recepții de ordin social, cu un dublu scop, de comunicări și discuții, dar și de tangențe amicale între colegi, ca și lucrările elaborate în legătură cu diverse subiecte privind istoria, topografia sau arheologia Latium-ului antic, Dacia și provinciile învecinate, restaurări și studii de biserici bizantine etc.¹²

Existența și acțiunea Școlii Române de la Roma fusese impulsionată benefic în acești ani de finalizarea edificiului din Valle Giulia, conform planurilor arhitectului P. Antonescu, care permitea, prin cele două etaje, 12 camere, loc pentru bibliotecă, arhiva foto și muzeu, un renăscut context spațial, adevărat de augmentarea numărului de membri (12 în 1932), de constanța apariției publicațiilor de profil, tematizarea acțiunilor specifice (conferințe-excursii) pentru anii I (antichitate/monumente) și II (monumente medievale, Renaștere, modernism), organizarea primei expoziții a secției artistice (arhitectură, pictură, sculptură) și a bogatului program de diverse expuneri, precum cel avansat în lunile februarie-martie 1934, odată cu participarea unor nume importante ale lumii științifice italiene și europene: A. Boethius, L. Curtius, A. Maiuri, B. Nogara, R. Paribeni etc. Un element însemnat în schema de conducere efectivă a instituției îl constituia secretarul permanent, G. Lugli, extrem de activ încă de la fondare (1922-1931), nevoit însă, datorită onorării invitației de a ocupa catedra de topografie romană la Universitatea din Roma, să-și restrângă prerogativele și să dețină numai funcția de consilier științific (1931-1934), până la aflarea unui succesor pe măsură.¹³

Într-un atare context practico-teoretic, determinat de solicitarea profesorului G. Lugli de a fi absolvit de atribuțiile „consilieratului științific” (1931-1934), dar și de respectarea prevederilor regulamentare, un cumul de factori obiectivi și subiectivi a acționat conjugat pentru ca, din toamna anului 1934, soarta istoricului de artă Virgil Vătășianu, fost bursier între 1930/1931, să dobândească un alt făgaș existențial, prin revenirea sa la „Accademia di Romania”, cu sarcini modificate pentru două intervale temporale (1934-1936 și 1938-1946).

Acesta a deprins componentele structurii administrației încă din debutul noului an universitar 1934-1935, tocmai atunci când o altă generație de tineri studiosi se prezenta la sediul din Valle Giulia. Rutina dobândită în plan tehnic se corobora cu efortul de coordonare științifică a membrilor cuprinși în cele trei secții, cu precădere cea artistică, validându-se îndeosebi în orientarea studiului în arhive, biblioteci, ateliere, galerii, în organizarea conferințelor și a expozițiilor personale ori colective.

Putem afirma cu temei că secretarul permanent figura între artizanii suitei de prelegeri, de elevată ținută științifică, desfășurată în incinta bibliotecii Școlii, între lunile ianuarie - martie 1935, reunind participanți de renume, precum: B. Biagetti, B. Caloso, F. Hermann, G. J.

¹¹ V. Christescu, *op.cit.*, p. 15-17, 20-23; Dumitru Bodin, *Conferințe despre Români, la Roma*, în *Revista Istorică Română*, 3, 1933, nr. 4, p. 447-448; Idem, *Școala Română din Roma, la 15 ani de viață*, în *Idem*, 7, 1937, nr. 1-2, p. 243-247.

¹² *AAR*, 51 (1930-1931), București, 1931, p. 212-215: ședința generală din 26 mai 1930.

¹³ E. Panaitescu, *Prefazione*, în *EDR*, 5, 1932, p. VII-XI; Idem, în *Ibidem*, 6, 1935, p. IX-XI; *AAR*, 52 (1931-1932), București, 1932, p. 107: ședința ordinară din 26 februarie 1932: raport D. Gusti despre festivitatea inaugurării din ianuarie 1933; *Idem*, 53 (1932-1933), București, 1944, p. 19: ședința publică din 3 februarie 1933; G. Lăzărescu, *op.cit.*, 1996, p. 38, 58, 63, 102-103, 132.

Hoogewerff, A. Munoz, R. Papini, etc.¹⁴ Cercetătorul fenomenului artei românești, cu precădere medievale, îndruma constant activitatea câtorva serii de bursieri, cu accentul convenit repetat pentru cei din cadrul „secției artistice”, îndrumați atât în redactarea lucrărilor obligatorii, în elaborarea prelegerilor de specialitate, cât și în extinderea orizontului lor mental, cu prilejul excursiilor de studii organizate în aria internă și externă capitalei Italiei.

Zeci de cărți poștale, existente în fondul său personal, depun grăitoare mărturie în acest sens. Gânduri și sentimente alese, colegiale, de respect și recunoștiință surveneau acum, în spațiu și timp: 1934: septembrie, Paris, Lupu; 1935: 18 aprilie, București, Dumitru Bodin, Gheorghe I. Caragață, Francisc Pall; 24 aprilie, Venezia, Grigore Ionescu; 23 august, Graz, Nicolae Corivan; 1 decembrie, Iași, Gr. Ionescu; 1936: 25 februarie, București, Gabriela și Richard Bordenache; 6 martie, f. loc., Nicolae Cucu; 22 martie, f. loc., Gh. I. Caragață, Marina Lupaș; 7 mai, Târgu Mureș, Dorin Popescu; 16 mai, Napoli, în grup: Emil Condurachi, J. și N. Cucu, Gheorghe Grosu, Petre Iroaie, George Ivănescu, M. Lupaș, Fr. Pall, Nicolae Stoica; 16 mai, Napoli, Gh. Grosu, M. Lupaș; 21 mai, Napoli, în grup: Gh. Grosu, M. și N. Lupu; 7 iunie, Firenze, în grup: E. Condurachi, Gh. I. Caragață, G. Ivănescu, N. Stoica, Vasile Toma; 8 iunie, f. loc., Ion Cucu, Virgil Gheorghiu; 13 iulie, Viterbo, N. Cucu; 1 noiembrie, Roma, în grup: Gh. I. Caragață, M. Lupaș, Gheorghe Vinulescu; 14 noiembrie, f. loc., în grup: Cucu, Grosu, M. Lupaș; 1937: 19 martie, Roma, V. Gheorghiu, G. Lugli, Alexandru Marcu.¹⁵

Desigur că V. Vătășianu a avut o contribuție semnificativă la orientarea temelor de arheologie clasică și preistorică, de istorie antică și filologie clasică, de studii și documente în legătură cu trecutul Românilor și relația lor cu Occidentul, publicate de bursieri în cele două reviste amintite. Același a influențat, în plan conceptual și metodologic, preocupări referitoare la istoria artei, tipărite în anualele menționate, sau ilustrate, vizual și estetic, în cuprinsul celor șase serii de conferințe de popularizare în ciclul dedicat problematicii istoriei artei românești și universale, ca și în expozițiilor realizate de membrii secției de profil (arhitecți, pictori, sculptori). Articolele apărute acum în peisajul științific local și extins, ca și abordările artistice expuse criticii de specialitate, încorporau o dublă menire, asumată odată cu girul competent al „secretarului permanent” și directorului instituției: a) a face cunoscută latura interpretativă și inedită a materialului cercetat; b) a integra trecutul românesc și arta respectivă în ansamblul civilizatoric european, prin apariția contribuțiilor într-o limbă de circulație și difuzarea lor adecvată într-un elevat mediu de spiritualitate continentală.

Tripticul informativ și formativ, alcătuit din lucrările publicate, conferințele susținute în cadrul Școlii pe teme stabilite în funcție de fiecare domeniu în parte, și excursiile de documentare la monumente de artă și arhitectură din Roma și provincie, a sorgimentat devenirea profesională a unor viitoare personalități ale științei și culturii românești.

Următoarea încercarea de eșalonare cronologico-alfabetică surprinde alte caracteristici proprii tinerilor studioși perieghezați și aproximați la un număr de 45 persoane în răstimpul anilor '30 interbelici.

1930/1931: *Christescu, Vasile* (1902-1939), București, dr., arh.-ist., Univ. București; *Vătășianu, Virgil* (1902-1993), Cluj, dr., ist.art., Școala Română, Roma; 1930/1932: *Decei, Aurel* (1905-1976), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; *Părvulescu, Titus* (1907-?), București, fil.-ist., prof., București; *înainte de 1931/1932: Gheorghian, Constantin* (?-), Cernăuți, fil.-ist., prof., Cernăuți; 1931/1932: *Floca, Octavian* (1904-1983), Cluj, arh.-ist., Muzeu, Deva; 1931/1933: *Berza, Mihail* (1907-1978), Iași, fil.-ist., Școala Română, Roma, prof., București; *Ionescu, George* (1982-?), București, ist.art., arhitect, București; *Ionescu, Grigore* (1904-1992), București, ist.art., arhitect,

¹⁴ Em. Panaitescu, *op.cit.*, în EDR, 6, 1935, p. XI.

¹⁵ Arhiva Fundației “Virgil Vătășianu”, plic *Italia-Cluj, de la diverși*, f.f.; Idem, plic *Ilustrate diverse*, f.f.; Idem, plic *Italia-Roma*, f.f. [AFVV]

București; *Pippidi, Dionisie M.* (1905-1993), București, arh.-ist., Univ. București; *înainte de 1932/1933: Șerbu, Cezar* (?-), Iași, fil.-ist., prof., Dorohoi; *1932/1933: Constantinescu, Mac* (1900-1979), București, art. pl., sculptor, București; *Mihăescu, Haralambie* (1907-1985), Iași, fil.-ist., Univ. Iași; *1932/1934: Lascu, Nicolae* (1908-1988), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; *1933/1935: Berza, Anna* (?-), București, art. pl., pictor, București; *Bodin, Dumitru* (1904-1978), București, fil.-ist., Univ. București; *Caragață, Gheorghe* (1907-1978), Iași, fil.-ist., Univ. Roma; *Corivan, Nicolae* (1904-1979), Iași, fil.-ist., prof., București; *Lupu, Nicolae* (1905-?), București, ist. art., arhitect, București; *Russu, Ioan I.* (1911-1985), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; *Tudor, Dumitru* (1908-1982), București, arh.-ist., prof., Câmpulung; *între 1933/1938: Berciu, Dumitru* (1907-1998), București, arh.-ist., prof., București; *înainte de 1934/1935: Avakian, Grigore* (?-), București, fil.-ist., prof., Turnu Severin; *1934/1936: Iroaie, Petru* (1907-1984), Cernăuți, fil.-ist., Univ. Palermo; *Macrea, Mihail* (1908-1967), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; *Pall, Francisc* (1911-1992), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; *1935/1936: Popescu, Dorin* (1904-1987), București, dr., arh.-ist., Muz. Naț. Antic.; *Vinulescu, Gheorghe* (?-), Cluj, fil.-ist., prof., București; *1935/1937: Condurachi, Emil* (1912-1987), Iași, arh.-ist., Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie, București; *Cucu, Nicolae* (1907-?), București, ist. art., arhitect, București; *Grosu, Cristea* (1906-?), București, art. pl., sculptor, București; *Ivănescu, Gheorghe* (1912-1987), Iași, fil.-ist., Univ. Iași; *Lupaș, Marina* (1913-1998), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; *Stoica, Nicolae* (1903-?), București, art. pl., pictor, București; *1936/1938: Iorga, Valentin* (1912-1977), București, ist. art., arhitect, București; *Mitrea, Bucur* (1909-1995), București, arh.-ist., prof., Găești; *Țopa, Leon* (1912-?), Cernăuți, ist. art., Univ. București; *înainte de 1937/1938: Bordenache, Richard* (1905-1982), București, ist. art., arhitect, București; *1937/1938: Băicoianu, Zoe* (1910-1987), Paris, art. pl., sculptor, București; *1937/1939: Berea, Dimitrie* (1908-1975), București, art. pl., pictor, Roma; *Ciurea, Dumitru* (1914-?), Iași, fil.-ist., Univ. Iași; *1938/1940: Pertzache, Vasile* (?-1943), București, ist. art., arhitect, București; *Sabău, Ioan* (1911-?), Cluj, dr., fil.-ist., Univ. Cluj; *1939/1941: Berlescu, Dumitru* (1909-1974), Iași, fil.-ist., Univ. Iași; *Drăgulescu, Eugen* (1914-1993), București, art. pl., pictor, Roma.

La peste un deceniu și jumătate de la înființare și în conjunctura în care inițiative de modificare a principiilor incluse în regulamentele proprii de funcționare existau și în cazul altor instituții identice din capitala Italiei, chestiunea reorganizării Școlii Române se referea acum la redefinirea telului asumat inițial, la relația de conlucrare cu alte organisme similare, la probleme legate de diriguirea propriu-zisă și la reelaborarea unor schimbate traiecte de studiu academic. Se avea în vedere tocmai reușita combinării interdisciplinare a cercetării arheologice și arhivistice în cicluri distincte, care să includă candidați, recrutați pe noi baze și într-un răgaz prelungit de până la trei ani, dintre licențiații și doctorii cei mai capabili ai facultăților de profil din cadrul celor patru universități. Fără a se omite integrarea, prin concurs, a absolvenților Școlilor de Belle Arte și ai Academiei de Arhitectură. Astfel că, proiectul de restructurare viza primordial augmentarea rolului intrinsec și ponderea deținută de membrii, prin cercetările efectuate în arhive, biblioteci, pe șantiere arheologice ori în laboratoare artistice, pentru a deprinde atmosfera culturală italiană și a răspândi cunoștințele despre civilizația și spiritualitatea românească.

Instituția oferea puțină dezvoltării stipendiaților într-un dublu palier, atât de sorginte individuală, prin cercetări efectuate în arhive și biblioteci, fructificate oportun în cuprinsul celor două publicații de specialitate, cât și colectivă, prin periegeze științifice întreprinse în capitală și zona Latiumului, excursii documentare anuale desfășurate între lunile noiembrie-martie, onorate profesional de contribuția substanțială a exegetului G. Lugli, serii de conferințe despre cultura românească și arta antică/creștină ori expoziții artistice proprii titularilor secției respective. Într-o plastică caracterizare făcută de Em. Panaitescu în mesajul adresat colegului său I. Lupaș (Roma, 7 noiembrie 1939), bursierii erau menționați ca fiind marcați de neschimbate intensități lucrative în varii domenii, dând dovadă de o remarcabilă inteligență și vrednică hărnicie, chiar și în

împrejurări improprii, în care nesiguranța și neîncrederea în viitorul afirmării lor, constituiau o problemă dificil de rezolvat pe seama societății românești.¹⁶

Rapoartele de activitate înaintate periodic Academiei Române de către directorul sus citat subliniau momente importante din existența și acțiunea membrilor și colaboratorilor Școlii. Alături de vestiți specialiști italieni, precum A. Bartoli, G. Jacobi, implicați în programul de ilustrare a monumentelor medievale, ca și în organizarea călătoriilor de studii în Sicilia, se aflau și mulți dintre conferențiarii care au rostit alocuțiuni pe teme diverse și au înfățișat rezultate personale în târâmul arheologiei, istoriei și artelor, oferind astfel șansa cunoașterii temeinice a multor chestiuni științifice actuale. Corpul referenților, compus din profesori universitari, directori de muzee, expoziții, galerii artistice ori din conducători ai unor instituții analoge (S. Bocconi, G. Calza, J. Carcopino, A. Collini, P. Ducati, G. Q. Giglioli, G. Giovannoni, E. Gyerstad, V. Mariano, B. Pace), a constituit un concret exemplu și imbold, prin competența și pertinenta expunerilor înfățișate stipendiaților și participanților străini invitați la întâlnirile conviviale.

Toate aceste mărturii au relevat statomica preocupare a conducerii Școlii Române din Roma, în preajma și după declanșarea războiului mondial, de a funcționa normal și conform tradiției impusă de regulament, în pofida seriei de dificultăți privitoare la truda cotidiană și la menținerea neschimbată a programului de ilustrații, de monumente și muzee, în interiorul și exteriorul capitalei Italiei.

Șocul evenimential belic fusese direct resimțit de întregul personal, care încerca, la diferite nivele de acțiune, să propună diverse soluții de temporară remediere, în împrejurarea în care, subvenția acordată rămânea drastic redusă anual tocmai datorită restricțiilor financiare. Exprimările verbale și scrise se refereau voalat atât la complexa situație politică internă din țară, cât mai ales la vizibila intenție a conducerii Academiei Române de a revizui legea de organizare a Școlilor din străinătate, în vederea extinderii cadrului lor de activitate, în special a celei de la Roma, îndrituită a avea o prezență mult mai reală în propagarea valorilor cultural-științifice românești în Italia.¹⁷

Conform regulamentului, V. Vătășianu își asuma, în calitate de „loctiitor”, conducerea destinelor instituției situată pe Valle Giulia, între noiembrie 1940 – ianuarie 1941, după rechemarea istoricului Em. Panaitescu și numirea filologului Dumitru Găzdaru, dar și între aprilie – octombrie 1941, după revocarea acestuia și până la sosirea celui legal desemnat în persoana profesorului Scarlat Lambrino.

Cu studii universitare în străinătate și fost membru al Școlii Române (1929/1931), D. Găzdaru (1897-1991) a dezvoltat meritorii contribuții de filologie romanică la Facultatea de Litere a Universității ieșene, până la numirea în postul de conducere de la Roma. Succesorul său în funcție, S. Lambrino (1891-1964), un alt component al generației de discipoli și continuatori ai demersului organizatoric și științific inițiat de către V. Pârvan în capitala Italiei, a fost ultimul director consemnat între anii 1941-1947. Bursier al Școlii (1922/1923), ulterior titular al Catedrei de istorie antică, epigrafie și antichități la Universitatea din București, membru corespondent al Academiei (1934), director al Muzeului Național de Antichități (1938), el a beneficiat de o vastă experiență în domeniu, materializată atât prin lucrările publicate, cât și prin evoluția școlii istorice de profil, mulți dintre învățăceii săi devenind nume de rezonanță în țară și străinătate.¹⁸

Misiunea lui V. Vătășianu de a dirigi Școala în intervalul marcat de dificultăți, de a asigura un flux evolutiv normal și o adecvată instruire profesională pe seama tinerilor studiosi, tot mai diminuati cifric și calitativ, fusese îngreunată de noua lege emisă la data de 17 mai 1941,

¹⁶ Arhiva Bibliotecii Mitropoliei din Sibiu, fd. Prof. I. Lupaș, nr. 1473; E. Panaitescu, *Prefazione*, iunie 1938, în *EDR*, 8, 1938, p. IX, X;

¹⁷ *AAR*, 61 (1940-1941), București, 1942, p. 27-28.

¹⁸ *Enciclopedia...op.cit.*, p. 150, 196.

cu privire la organizarea și funcționarea instituției. Demersurile sale repetate nu păreau deloc ilogice și singulare în împrejurarea în care, problema sistării parțiale ori totale a activității și evacuarea ei propriu-zisă, se puneau acut în vara anului 1943 din pricina mersului evenimentelor.

Rezoluția finală privind urgentarea actului închiderii Școlii și repatrierea membrilor ei includea un pasaj care stipula rămânerea la fața locului a unui personal restrâns numeric (director, subdirector, secretar, bibliotecar), însărcinat să vegheze asupra valorilor materiale depozitate și să îi reprezinte științific personalitatea în dialogul cu lumea academică romană și italiană. Opinia frecvent vehiculată, conform căreia, în cazul ocupării Romei de către trupele anglo-americane, „Accademia di Romania” trebuia să solicite ocrotirea morală și protecția juridică a Sfântului Scaun, a determinat ca Vaticanul să manifeste predispoziția necesară. Gestul de bunăvoință fusese premers atât de faptul că edificiul de pe Valle Giulia găzduise numeroși stipendiați, arheologi, artiști, istorici, teologi, care au întreprins studii de specialitate în instituțiile catolice locale și au inițiat utile relații interumane și profesionale, cât și datorită insistențelor profesorului Em. Panaitescu, devenit între timp „consilier special” al Legației de pe lângă Curia Papală.¹⁹

În atari condiții total neprielnice, Școala rămânea lipsită de majoritatea tinerilor studioși, reînforși degrabă în țară, dar și amenințată de diminuarea mobilității ei științifice, îndeosebi în toamna și iarna anilor 1943-1944. Activitatea cu caracter public (conferințe, cursuri) a stagnat din aceleași motive, augmentată de seria restricțiilor legale impuse din cauza războiului. Unica disponibilitate de dialog efectiv cu lumea exterioară o constituia biblioteca, singura rămasă validă din cele ale tuturor organismelor acreditate în capitala Italiei, oferind necesarul de lectură pentru pregătirea unui infim număr de bursieri și cititori italieni. Prelegerile reduse la un număr restrâns de personalități reprezentative locale, compuse din specialiști arheologi, precum G. Calza, A. Collini, ori istorici de artă, ca M. Bettini, C. R. Morey, directorul Școlii americane, luau ades forma unor reuniuni intime, menite a permite menținerea normală a legăturilor cu lumea științifică și comunicarea unor aspecte privitoare la dezvoltarea relațiilor culturale și spirituale româno-italiene.

Situația dată făcând aproape imposibilă ființarea de sine stătătoare a instituției, conducerea ei a fost obligată, în debutul anului 1944, să sondeze termenii unei eventuale convenții de protecție juridică, morală și materială cu Sfântul Scaun. Semnatarii unui prim acord încheiat în șase puncte, S. Lambrino și B. Nogara, directorul general al monumentelor, muzeelor și Galeriei Pontificale, au prevăzut și notificat o soluție aplicabilă în caz extrem, și anume ca, în absența forțată a directorului ori subdirectorului, tandemul compus din profesorul G. Lugli și „secretarul” V. Vătășianu să poată îndruma destinele așezământului. Desigur că impedimentele create de starea de fapt generală au afectat existența personalului existent (Scarlat Lambrino, Sever Pop, Virgil Vătășianu, Dinu Adameșteanu), ca și a celor doi unici bursieri (Ion Guția, filolog și Iosif Iliu, pictor), întreaga activitate a instituției rămânând total paralizată între anii 1944-1945, dar și în continuare.²⁰

Rapoartele anuale înaintate de S. Lambrino atât Academiei Române, cât și Ministerului Educației Naționale, dezvoltau succint crâmpoie importante ale situației resimțite de cei rămași în cadrul Școlii. Mesajul oficial redactat în 29 mai 1945 se referea la truda constantă a membrilor consemnați, dar și la reușitele celor din conducere, materializate într-un studiu al secretarul V. Vătășianu, teza de doctorat a bibliotecarului D. Adameșteanu, lucrarea „Gramatica limbii române”, a subdirectorului S. Pop (1901-1961) și seria de conferințe rostită de către semnatar la diferite societăți cultural-științifice din capitala Italiei.

¹⁹ G. Lăzărescu, *op.cit.*, 1996, p. 220-223, 225-226; *România - Vatican. Relații diplomatice*, Vol. I (1920-1950), București, 2003, p. 181, 217-220.

²⁰ AFVV, dos. *Roma...*, f.f.: adrese oficiale schimbate între S. Lambrino, B. Nogara și Mons. Montori: Roma, 3, 12 iunie și 24, 26 septembrie 1944; Roma, 17 octombrie 1944, S. Lambrino către V. Vătășianu; vezi și în *România-Vatican...op.cit.*, p. 273, 277, 281, 285, 286, 287, 295-296.

Memoriul pentru anii 1945-1946 menționa gradată remediare a situației generale și continuarea muncii cotidiene de cei patru membri din conducere și doi stipendiați. Programul de conferințe publice a fost reluat în luna mai 1946, găzduit de aceeași incintă a bibliotecii, și a inclus aportul unor binecunoscute personalități ale vieții culturale romane: B. Nogara, A. Grenier, directorul Școlii franceze, E. Sjöqvist, conducătorul Institutului suedez, A. Monteverdi, profesor la Universitatea din Roma, alături de contributorii interni instituției (S. Lambrino, S. Pop, V. Vătășianu). Cu toții au participat la reincluderea „Accademiei di Romania” în fluxul renașterii interferențelor benefice la nivelul organismelor străine din capitala Italiei. Se sublinia astfel demersul specialiștilor instituției în extinderea activității științifice, aflată în conexiune cu revigorarea altor organisme omonime (americană, engleză, franceză etc.), prin seria de conferințe publice și suita de lucrări în curs de elaborare.²¹

Un ultim tronson elaborat în funcție de elementele depistate, tinde să cuantifice numeric și să fixeze parametri existențiali ai celor 20 bursieri regăsiți în cursul anilor '40 belici și postbelici.

1940/1941: *Ciureanu, Petre* (?-), București, fil.-ist., Univ. Genova; 1940/1942: *Adameșteanu, Dinu* (1913-2004), București, arh.-ist., Școala Română, Roma; *Pascu, Ștefan* (1914-1998), Cluj, fil.-ist., Univ. Cluj; 1941/1942: *Barnea, Ion* (1913-2004), București, dr., arh.-ist., Muz. Naț. Antic.; 1942/1944: *Guția, Ioan* (1917-1948), Cluj, fil.-ist., Univ. Roma; *Iliu, Iosif* (1916-?), Cluj, art. pl., pictor, Roma.

Literatura de specialitate a abordat cu parcimonie subiectul evoluției rețelei de cultură și civilizație românească în Europa interbelică și a recunoscut în mod indubidabil efectul benefic manifestat de existența și acțiunea celor două Școli inaugurate la Paris și Roma, asupra continuității procesului făuririi segmentului elitei științifice autohtone, într-un modificat context geopolitic central și sud-est continental.

Fenomenul menționat de racordare la mari curente și orientări spirituale a fost semnificativ instituționalizat în debutul anilor '20 ai veacului XX, prin tocmai încercarea de a capta și difuza setul de valori occidentale, asimilat gradat de către generații de tineri studioși, în diferite centre ale lumii de origine latină, anglo-saxonă etc. Tentative de integrare și raliere au existat sporadic până atunci, la modul individual sau colectiv, dovadă fiind faptul că mulți dintre membrii inițiali ai Școlii Române din capitala Italiei și-au început ori desăvârșit studiile superioare, odată cu dobândirea titlului academic, în medii universitare germane și austriece (Șt. Bezdechi, V. Christescu, Berlin; D. Găzdaru, Marburg; Em. Panaitescu, München; N. Grămadă, V. Vătășianu, Viena etc.). După cum indiscutabil se manifestă apetitul de continuă perfecționare și în urma specializării la Roma, în intenția elaborării doctoratului sau a augmentării lui, la instituția omonimă din capitala Franței, îndeosebi pe durata anilor '20 și '30 interbelici (D. Popescu, V. Vasiliu; N. Corivan, soții Ecaterina și Radu Vulpe; D. M. Pippidi; D. Berlescu; Fr. Pall; Em. Condurachi, N. Lascu; I. I. Russu etc.). Neomițând faptul că mulți dintre acești cități istorici (arheologi, medievști, moderniști) și filologi, au beneficiat de minime repere conceptual-metodologice în legătură cu problematica de cercetat în cei doi ani de studii, aprofundată totuși prin intermediul tripticului contributiv alcătuit din lucrările realizate în interpretare proprie și inedită, din seria de conferințe de specialitate și expoziții de profil, dar și din suita de excursii de documentare științifică.

Tematica analizată și concretizată treptat, în spațiu și timp, în articole, studii și volume, a fost stabilită tocmai în funcție de domenii specifice unei tradiționale abordări hermeneutice înfățișată de un renumit corp de profesori și specialiști, italieni și străini, reuniți în instituții marcante ale peisajului cultural al Italiei interbelice: antichități clasice, arheologie, epigrafie, istorie, medie, modernă, științe auxiliare (arhivistică, cronologie, diplomatică, paleografie etc.).

²¹ AFVV, dos. *Roma*..., f.f.: Scuola Romana di Roma. Accademia di Romania. Programma delle Conferenze: februarie-maggio 1946: vezi și în *AAR*, 65 (1945-1946), București, 1947, p. 9-10: ședința din 15 iunie 1945; *Idem*, p. 260-263: ședința din 22 mai 1946.

Astfel că fracțiunile de elite intelectuale formate la Roma între anii 1921-1947, au generat la rândul lor un plus de acribă și doctă informație specializată, mulți dintre reprezentanții ei devenind veridici creatori de școală atât la scară restrânsă zonal/național (București, Cluj, Iași, arhive, institute de cercetare, muzee, universități etc.) și pe tărâmurile profesionale exact delimitate (arheologie română, greco-bizantină, medievală, epigrafie latină clasică, științe speciale, istorie medie și modernă, istoria artei etc.), cât și în cea extinsă continental, prin diverse personalități afirmate în varii arii culturale, îndeosebi în epoca postbelică (D. Adameșteranu, D. Berea, R. Bordenache, Al. Busuioceanu, Gh. Caragăță, P. Ciureanu, E. Drăguțescu, I. Guția, P. Iroaie, C. Isopescu, S. Lambrino, Em. Panaiteșcu, S. Pop etc.).

Cu riscul angajat de a recurge la ierarhii arbitrar subiective, încercăm să eșalonăm pe câteva direcții tematice orientative, mănunchiul de însemnate figuri ale științei și culturii românești, care a beneficiat de o elevată informare și formare academică la Școala Română din Roma în perioada interbelică: I/ arheologie clasică și preistorică: D. Adameșteanu, I. Barnea, D. Berciu, E. Condurachi, C. Daicoviciu, Hortensia și Vladimir Dumitrescu, Gr. Florescu, M. Macrea, G. G. Mateescu, B. Mitrea, P. Nicorescu, Em. Panaiteșcu, D. Popescu, Gh. Ștefan, D. Tudor, soții Ecaterina și Radu Vulpe etc.; II/ istorie antică și filologie clasică: C. Balmuș, M. Berza, Șt. Bezdechi, O. Floca, N. Lascu, H. Mihăescu, Șt. Pașca, D. M. Pippidi, I. I. Russu; III/ istoria românilor: D. Berlescu, D. Bodin, G. Călinescu, N. Corivan, D. Ciurea, A. Decei, D. Găzdaru, N. Grămadă, C. Isopescu, Gh. Ivănescu, Al. Marcu, I. Moga, Fr. Pall, Șt. Pascu; IV/ istoria artelor: Al. Busuioceanu, V. Vătășianu; istoria arhitecturii: Șt. Balș, R. Bordenache, N. Cucu, Gr. Ionescu, N. Lupu, I. A. Popescu, H. Teodoru; pictură: D. Berea, Maria Cristea E. Drăguțescu, I. Iliu, N. Stoica; sculptură: Zoe Băicoianu, M. Constantinescu, C. Grosu .

Contribuția dirigitorilor instituției în decursul vremii (V. Pârvan, G. G. Mateescu, Em. Panaiteșcu, D. Găzdaru, S. Lambrino/S. Pop), a secretarului permanent G. Lugli, însoțit de cei doi cunoscuți „secundanți” (V. Vătășianu și Mihail Berza), în coroborare cu obolul științific manifestat de pleiada de iluștrii savanți italieni și străini aflați la Roma în anii interbelici, au făcut ca interacțiunea dintre idei și faptă să rodească oportun în planul raporturilor bilaterale româno-italiene, și nu numai, prin demersul constructiv al seriilor de bursieri care au investigat diverse subiecte din aria istoriei, filologiei și artelor frumoase.

Cu toții au probat necesitatea menținerii dialogului profesional și a perfecționării continue, în spațiu și timp, în credința întronării coexistenței mutuale între națiuni, bazată pe accentuarea primordialității virtuților culturii întregii umanități.

Școala Română de la Roma și prima ei serie de membri, pornită la drum în final de secolul XX, din inițiativa unor urmași ai cărturarilor împliniți elitist în epoca interbelică, reprezintă un grăitor mesaj și o sugestivă punte către mileniul trei viitor, în care România se implică prin oferta intelectuală a tinerilor studioși nutriend speranța deplinei lor validări într-un firesc mediu de civilizație și spiritualitate universală.

Teachers and scholars of the Romanian School in Rome in the interwar period

The evolution of interwar Romania has imposed its cultural and spiritual connection to the European guidelines. Fellows joined to qualitative phase accumulation in the two schools from the capital of France and Italy which have worked together on similar values in the facility certification of Latin origin. The representative character of Rome in terms of interference fields facilitated the generation of youth studies to investigate specific areas, to benefit from a series of scientific organizations and suite of scientists in approach to rediscover the component of valid elements of the European civilization. The author has illustrated this segment by a few samples of scholars, being stratigraphied for the interval between the years 1922/1924 - 1942/1944, which validated the need to maintain professional dialogue and continue scientific improvements in space and time.